

KIBRIS ŞER'İYE SİCİLLERİNE GÖRE XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KIBRIS'TA KURULAN PARA VAKIFLARI (VAKF-I NÜKÛD)

*Mehmet DEMİRYÜREK**

ÖZET

İslâm medeniyetinin vakıf kurumu dâhilinde mütalaa edilen ve Osmanlı öncesi dönemde kurulmaya başlanan nakit para vakıfları (vakf-ı nükûd) Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında tatbik edilmiş uygulamalardan biridir. Kıbrıs'ın Osmanlı toprakları arasına katılmasının üzerinden yarım asır geçmeden, XVII. yüzyıl başlarında Kıbrıs'ta da para vakıflarının kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Kıbrıs'taki ilk örnekleri XVII. yüzyıl başlarında görülen para vakıfları XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da kurum olarak varlığını sürdürmüş ve birçok para vakfı kurulmuştur. Hem kadınlar hem de erkekler tarafından kurulan nakit para vakıfları genel olarak "muamele-i şer'iyye" yoluyla işletilmişlerdir. Çalışmamızın amacı, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta kurulmuş olan para vakıflarının hukukî statülerini, kuruluş şartlarını ve amaçlarını, işleyişlerini ve vakfedilen paraların miktarı gibi konuları ele alarak genel bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Para Vakfı (Vakf-ı Nükûd), Kıbrıs, Kıbrıs Ekonomisi.

ACCORDING TO THE RECORDS OF NICOSIA CADI'S COURT, THE MONEY FOUNDATIONS FOUNDED IN CYPRUS IN THE FIRST PERIOD OF 18th CENTURY

ABSTRACT

The Vakf-ı Nükûd (money foundations) were established in the Ottoman Empire in the 15th century. But these foundations were legalised by Şeyhülislam Ebüssuud Efendi in the 16th century. These foundations were founded in Cyprus in the 18th century but we have not seen any detailed researches concerning these foundations. There are not any researches or knowledge about these foundations. According to the records of the Nicosia Cadi's Court, these foundations were founded in the early of 18th century, too. These foundations were set up by men or women. These persons determined the conditions of working of the vaqf and they were registered in the records of the Nicosia Cadi's Court. The aim of this study is to reveal the money foundations founded in the early of 18th century, their legal statutes, the conditions of foundations, the goals of foundations and their methods of working. We will, also compare these foundations with the other money foundations founded in the Ottoman Empire and evaluate our findings. In this present study it will be used the records of the Nicosia Cadi's Court.

Keywords: Money Foundations, Cyprus, The Economy of Cyprus.

* Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Yeni ve Yakınçağ Tarihi, elmek: mehmetdmryrk@gmail.com

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın ayrılmaz parçalarından biriydi. Vakıf kelimesinin fiil olarak sözlük anlamı “*habsetmek ve alıkoymak demektir.*” Hukukî anlamı ise “*bir şeyin intifa hakkının (veya mülkiyetinin) kamu yararına (Allah'ın kullarına) tahsis edilerek, devamlı olarak başkalarının intifa ve temellükünü engellemek, durdurmak*”tır.¹ Pek çok sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyet vakıflar sayesinde icra edildiği gibi;

“*Dini vazifelerin yerine getirilmesi için gereken cami, mescid gibi tesislerin veya türbe gibi dinî olarak önemi büyük olan yerlerin imarı, bakımı ve onarımı için kurulan vakıflar yanında, bu gibi tesislerde görev alan imam, müezzin gibi kişilerin geçimini sağlamak için de vakıflar kurulmuştur.*”²

Bu amaçlarla XVIII. yüzyılda Kıbrıs'ta birçok vakıf kurulmuştur. Nakit para vakfı da bunlardan birisidir. Aynı dönemde kurulan diğer vakıflara oranla sayıları azımsanamayacak derecede olmasına rağmen XVIII. yüzyılda Kıbrıs'ın sosyal ve ekonomik tarihini ele alan iki önemli eserde Kıbrıs'taki nakit para vakıfları konusu açıklığa kavuşturulmamıştır. Ali Efdal Özkul “Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750” adlı eserinde sadece bir para vakfı (Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa) üzerinde durmuş, vakfın işletilmesi ile ilgili olan ribh oranını yanlış hesaplamış, konuya sadece “*Kıbrıs'ta fazile borç para verme*” uygulaması açısından yaklaşmış ve nakit para vakfının amacının “*vakfedilen paranın tayin edilen mütevellî tarafından, ihtiyacı olanlara belirli miktarda faizle borç verilerek yaşatılmasıdır*”³ şeklinde bir görüş dile getirmiştir. Dönemi ele alan ikinci eser Nuri Çevikel'in “Kıbrıs Eyaleti 1750-1800” adlı eseridir ve bu eserde ise konuya hiç değinilmemiştir.⁴ TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs” ve KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Kıbrıs Vakıfları”⁵ adlı eserlerde de nakit para vakıflarının sadece isimleri ve vakfedilen paraların miktarları verilmiştir. Fakat her iki eserdeki listede de eksiklikler vardır.

Bu nedenlerle araştırmamızda ilk olarak Kıbrıs'taki para vakıfları ile karşılaştırma yapabilmek için, kısaca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki para vakıflarının temel nitelikleri üzerinde durulacaktır. İkinci olarak Kıbrıs'ta ilk para vakıflarının ne zaman kurulduğu sorusunun cevabı aranacaktır. Üçüncü olarak da XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta kurulan nakit para vakıfları her yönüyle ele alınarak Osmanlı İmparatorluğu genelindeki para vakıfları içerisinde Kıbrıs'taki para vakıflarının yeri tespit edilip genel bir değerlendirme yapılacaktır. Kıbrıs (Lefkoşa) Şer'iyye Sicilleri'ndeki nakit para vakfı kayıtları kaynak olarak kullanılacaktır.

A. Osmanlı İmparatorluğu'nda Para Vakıfları

Kıbrıs'ta kurulan nakit para vakıflarının hukukî statüsünü belirlemede ve vakfın işletilmesinde izlenecek yolun tespitinde Osmanlı İmparatorluğu genelindeki uygulamanın nasıl örnek alındığını ortaya koyabilmek için imparatorluk genelindeki temel uygulama ve anlayışı kısaca belirtmek yerinde olacaktır. “*Borç vererek sağladıkları faiz geliriyle amaçladıkları*

¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, TTK yayını, Ankara 1998, s. 28-29.

² Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 248.

³ Ali Efdal Özkul, *age.*, s. 255-256.

⁴ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti 1750-1800*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa 2000.

⁵ TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Ankara 2000, s. 206; KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Kıbrıs Vakıfları*, Lefkoşa 1997, s. 4.

faaliyetleri yerine getirmeye çalışan kuruluşlar⁶ olarak da ifade edilen nakit para vakıfları XV. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da mevcut idi. 1456-1494 yılları arasında 41 tane nakit para vakfı kurulmuştu.⁷ Nakit para vakfı konusunda XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalara değinen Ahmet Akgündüz, Şeyhülislam Ebussud Efendi'nin konuya yaklaşımını, sonraki uygulamalara temel oluşturması açısından, aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

“Ebussuud'un nakit para vakfını İmam Muhammed'in teamül esasına bağlamasına rağmen, buna karşı yapılan şiddetli tenkitlerin bertaraf edilmesi için olacak ki, uygulamada bu değil, İmam Züfer'in görüşü benimsenerek kararlar verilmiş ve vakfiyeler düzenlenmiştir. İmam Züfer vakfın bağlayıcılığını kabul etmediği için de, önce onun görüşüne göre vakfın sıhhatine; sonra da vakfın sıhhati ile lüzumunu birbirinden ayırmayan imameynin görüşüne uygun olarak bağlayıcılık kazandığına yani lüzumuna karar verilme yolu benimsenmiştir. Verilen kararların muhtevası genellikle şu şekildedir:

‘İmam Züfer katında nükûdun vakfı sahihtir. Lâkin onun mezhebinde vakfın lüzumu yoktur. Pes bu takdirce malik vakfiyyetinden rücu eyledim, asıl malımı talep ederim dese, mütevellî dahi şu cevabı verecektir: Ebu Yusuf ve Muhammet katlarında mütevellîye teslimden sonra vakfın sıhhatinden lüzum ayrılmadığından, onların görüşü ile vakfın lüzumuna görüş isterim. Hâkim de İmam Züfer'in görüşüne uyarak nakit para vakfının sıhhatine hükmettikten sonra, imameyn kavli ile lüzumuna dahi hükmeyleyler.’⁸

Nakit para vakıflarının işletilmesinin üç yolu olduğu belirtilmektedir. Bunlar mudarebe şirketi kurarak işletme (emek-sermaye ortaklığı), fakirler için kredi olarak vererek işletme ve muamele-i şer'iyeye (murabaha-i mer'iyeye=yılda belli oranda faiz alarak paranın işletilmesi) yoluyla işletmedir.⁹ Nakit para vakıflarının işletilmesinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden olan muamele-i şer'iyeye uygulamasında Ebussud Efendi'nin başvurusu ile Kânunî Sultan Süleyman tarafından belirlenen yıllık % 15'lik ribh uygulaması temel olarak kabul edilmiştir.¹⁰

XVI. yüzyılda İstanbul'da bulunan nakit para vakıfları % 10 civarında faizle işletiliyordu. XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Bursa'daki nakit para vakıflarında ribhler (faizler) genellikle yıllık % 11 ile % 13 arasında değişiyordu.¹¹ XIX. yüzyılda Karacabey (Mihaliç) kazası ve köylerine ait 35 para vakfındaki yıllık faiz % 15 idi.¹² XVII. yüzyılda Kayseri'de kurulan nakit para vakıflarındaki ribhler ise yıllık % 10 ila % 20 arasındaydı.¹³

B. Kıbrıs'ta Kurulan İlk Nakit Para Vakıfları

Kıbrıs'ta kurulan ilk nakit para vakıflarının XVII. yüzyıl başlarında kurulduğu görülmektedir. Bu konuda KŞS (Kıbrıs Şer'iyeye Sicili)'nde 3 kayıt vardır. Ancak söz konusu vakıflar gerçek anlamda bir nakit para vakfı kaydının taşıdığı tüm özellikleri taşımamaktadır. Çünkü bu vakıflarla ilgili kayıtlarda vakfın ne hukûki yapısı, ne mütevellisi ve ne de işleyişi gibi

⁶ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 88-89.

⁷ Ahmet Akgündüz, **age.**, s. 157.

⁸ Ahmet Akgündüz, **age.**, s. 157-158.

⁹ Ahmet Akgündüz, **age.**, s. 158-162.

¹⁰ Ahmet Akgündüz, **age.**, s. 162-163.

¹¹ Şevket Pamuk, **age.**, s. 89.

¹² Hamza Keleş, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı: 1 (2001), s. 199.

¹³ Özen Tok, **Kayseri Para Vakıfları**, Kayseri 2008, s. 36-56. Bu eserde verilen bilgilere göre doğrudan doğruya nakit para ile kurulan vakıflarda yıllık ribh (faiz) % 15 veya % 20 idi. Gayr-i menkul olarak veya gayr-i menkulle birlikte kurulan vakıflarda ise yıllık ribh % 10 idi. Vasiyet yolu ile kurulan nakit para vakıflarından birisinin yıllık ribh oranı da % 15 idi. Bununla birlikte her nakit para vakfı kaydında yıllık ribh oranı belirtilmiş değildir.

konular üzerinde durulmuştur. Yine de bu üç kayıt mahiyetleri açısından Kıbrıs'taki ilk para vakıfları olarak kabul edilmeye lâyıktır. Bu kayıtların birincisi Evâil-i Zilhicce 1018 [25 Şubat- 6 Mart 1610] tarihlidir.¹⁴ Kayıtta sadece Ali Beşe ibn-i Abdullah'ın, ölümünden sonra ruhu için “*bir cüz'-i şerif*” okutması şartıyla kendi evladına “*yüz dip zeytin ağacı ile yüz kuruş*” verilmesini ölmeden önce vasiyet ettiği ve kızının da babasının bu vasiyetini kabul ettiği belirtilmiştir.¹⁵ 18 Şaban 1019 [5 Kasım 1610] tarihli olan ikinci kayda göre, Debbaghane Mahallesi Mescidi İmamı İbrahim Efendi ibn-i Mustafa, Lefkoşa Mahkemesine müracaat ederek Çeribaşı Hüsrev Bey'in adı geçen mescidde imam olan kişinin her sabah bir “*Yasin-i şerif*” okunması şartıyla, iki bin akçe vakfettiğini, bu parayı oğlu Hızır Çelebi'ye verdiğini ve kendisinin de söz konusu parayı Hızır Çelebi'den aldığını belirtmiştir.¹⁶ Okunacak Yasin-i şerifin sevabı ile ilgili açık bir kayıt yoksa da sevabının vâkıfın ruhuna hediye edileceğini düşünmek yanlış olmaz. Üçüncü kayıt ise evâsıt-ı Ramazan 1019 [26 Kasım-1 Aralık 1610] tarihlidir. Bu kayda göre ise, Lefkoşa'ya bağlı Kaymaklı köyü sakinlerinden olan Ali Kethüda bin Abdullah mahkemeye müracaat ederek aynı köylü Musa Beşe'nin hayatta iken köy mescidine iki bin akçe vakfettiğini ve kendisini de mütevellî tayin ettiğini belirtmiştir.¹⁷

4 numaralı KŞS'nde yer alan evâil-i Cemaziyelevvel 1045 [13-23 Ekim 1635] tarihli nakit para vakfı kaydı, vakfın işletilmesi açısından klasik nakit para vakfı kayıtlarına benzemektedir. Bu kayıta 4 nakit para vakfından bahsedilmiştir. Birinci nakit para vakfı es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı'dır ve ölümünden sonra vasiyeti üzerine kurulmuştur. Kayda göre, Kıbrıs Yeniçerileri Kethüdası es-Seyyid Seydi Kethüda hayatta iken Ayasofya Camii'nde haftada bir gün öğle namazından sonra “*Muhammediye-i Şerif*” okunması, bu görevi yapacak kişiye günlük iki akçe verilmesi, mütevellîliğin “*neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin evlâd-ı evlâdına ve ba'de'l-inkırâz mahrûse-i merkûmede hâkim-i hâkimü's-şer' olan efendi hazretleri*”ne verilmesi, Muhammediye-i şerifi okuyacak kişinin Lefkoşa hâkimi tarafından seçilmesi ve vakfedilen sekiz bin akçenin her yıl “*onu on iki akçe hesabı üzere kefil-i melî veyâhûd rehn-i kavî ile istirbah*” olunması şartlarıyla sekiz bin akçe vakfetmiştir.¹⁸

Aynı kayıt içinde yer alan ikinci nakit para vakfı Hatice Hatun Vakfı'dır. Kayda göre, Hatice Hatun; Ayasofya Camii'nde kuşluk vaktinde Kur'an-ı Kerim'den bir “*cüz-i şerif*” okunması ve bu görevi yapacak kişiye günlük iki akçe verilmesi şartıyla dört bin akçe vakfetmiştir.

Söz konusu kayıt içerisinde yer alan üçüncü nakit para vakfı Rukiye Hatun Vakfı'dır. Kayda göre Rukiye hatun hayatta iken; Ayasofya Camii'nde kuşluk vaktinde kendi ruhu için Kur'an-ı Kerim'den “*bir cüz'-i şerif*” okunması şartıyla iki bin akçe vakfetmiştir.

¹⁴ TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs**, Ankara 2000, s. 206; KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Kıbrıs Vakıfları**, Lefkoşa 1997, s. 4.

¹⁵ KŞS, Defter No:3, H.1018-1019, s. 34-35. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Osmanlı İdaresinde Kıbrıs isimli eserde (Ankara 2000, s. 206) Ali Beşe ibn-i Abdullah'ın sadece 110 kuruş vakfettiği belirtilmiştir. Keza Kıbrıs Vakıfları (Lefkoşa 1997, s. 4) adlı eserdeki bilgi de aynı olup her ikisi de yanlıştır. Zira vakfedilen 110 kuruş değildir. 100 kuruş ve 100 zeytin ağacı vakfedilmiştir.

¹⁶ KŞS, Defter No:3, s. 169.

¹⁷ KŞS, Defter No:3, s. 120.

¹⁸ “Ayasofya nâm câmi'-i şerifde haftada bir gün ba'de salâti'z-zuhr rûhiyçün yevmî ikişer akçe vazîfe ile Muhammediye-i Şerif tilâvet olunmak üzere tevliyeti neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin evlâd-ı evlâdına ve ba'de'l-inkırâz mahrûse-i merkûmede hâkim-i hâkimü's-şer' olan efendi hazretleri hizmet-i tevliyet ile Muhammediye-i Şerif tilâvetini sulehâdan birer kimesneye tevcih ede deyü beher sene onu on iki akçe hesabı üzere kefil-i melî veyâhûd rehn-i kavî ile istirbah olunmak üzere muhassin-i mâl ve atyeb-i menâlinde ifrâz idüp vakf-ı sahîh-i şer'î ile vakf ve habs eylediği sekiz bin nakd-i râyic-i fi'l-vakt akçenin”, KŞS, Defter No:4, s. 122.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

Vakfedilen toplam para on dört bin akçedir. Anlaşıldığına göre her üç vakfın da mütevellisi Sitti bint-i Abdi Hatun idi. Sitti bint-i Abdi Hatun vekili Mehmet Beşe ibn-i Ali aracılığıyla mahkemeye başvurmuş ve kendi isteğiyle mütevellilikten ayrıldığı, mütevelliliği es-Seyyid Hüseyin Çelebi'ye devrettiğini, söz konusu on dört bin akçeyi yeni mütevelliyeye verdiğini bildirmiştir. Vekil Mehmet Beşe ibn-i Ali'ye göre, Sitti bint-i Abdi Hatun da Ayasofya Camii'nde kuşluk vaktinde “*iki cüz-i şerif*” okunması ve mütevellisinin kendi evladı olması şartıyla sekiz bin akçe vakfetmiştir. Toplam yirmi iki bin akçe mütevellî Hüseyin Çelebi'ye teslim edilmiştir.¹⁹

Söz konusu kayıta yer alan 4 nakit para vakfından sadece Es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı şartları içerisinde vakfedilen paranın işletilmesiyle ilgili bir şart bulunmaktadır. Bu şarta göre vâkıfın vakfettiği sekiz bin akçe, yıllık “*onu on iki akçe*” yani yıllık % 20 kâr hesabıyla işletilecekti. Es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı Kıbrıs'ta kurulan ve vakfedilen paranın nasıl ve hangi oranda kâr ile işletileceğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Çünkü gerek bu tarihten önce kurulan 3 nakit para vakfı kaydında gerekse Es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı ile aynı tarihi taşıyan diğer 3 kayıta vakfedilen paraların işletilmesi hususuna hiç değinilmemiştir. Bu nedenle Es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı vakfedilen nakit paranın nasıl ve hangi oranda işletileceğini gösteren Kıbrıs'taki ilk nakit para vakfı olma özelliği taşımaktadır.

B. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıfları

Kıbrıs Şer'iye Sicilleri kayıtlarında 1636-1708 yılları arasında kurulmuş herhangi bir nakit para vakfı kaydına rastlanmamıştır. 1709-1750 yılları arasında ise Kıbrıs'ta 14 adet nakit para vakfı kurulmuş olduğu sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır. 1709-1750 yılları arasında kurulan toplam vakıf sayısı 26'dır.²⁰ Bu vakıflardan 14 tanesi nakit para vakfı olduğuna göre, kurulan vakıfların % 53,8'ini nakit para vakıfları oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki, para vakıflarının nasıl işletildiği sorusuna cevap olacak döneme ait sadece tek kayıt vardır. 2 Zilhicce 1132 [5 Ekim 1720] tarihli bu kayda göre, Lefkoşa'nın Kızılkule Mahallesi'nde yaşayan Mehmet bin Yusuf aynı mahalledeki evini Molla Ömer'e 35 kuruşa satmıştır. Molla Ömer adı verilmeyen bir para vakfının mütevellisiydi. Mehmet bin Yusuf bu para vakfından borç para almıştı ve borcu 35 akçeydi. Evin satışından elde edilen söz konusu 35 kuruş Mehmet bin Yusuf'un borcu olan 35 akçe ile takas edilmiştir.²¹

Ancak vurgulamak gerekir ki, bu dönemde 35 akçe 35 kuruşa eşit değildi. Bu nedenle bu satışta hile-i şer'iyye vardır. Şöyle ki, XVIII. yüzyıla girerken akçenin değeri iyice düşmüş ve yeni bir para birimi ortaya çıkmıştı. Bu para birimi “kuruş”tu. Akçe olarak değeri 120 akçe, para olarak değeri ise 40 paraydı.²² Bu hesaba göre 1 kuruş=40 para=120 akçeydi. Akçe paranın üçte biri değerindeydi. Bir başka deyişle 1 para 3 akçeydi. 10 numaralı KŞS'nde bulunan 1720 yılına ait bir kayıta 1 kuruşun 40 para demek olduğu belirtilmiştir.²³ Yine 20 Şevvâl 1134 (3 Ağustos 1722) tarihli bir başka kayıt ise “cedid” kuruşun 120 akçe olduğunu belirtmektedir.²⁴ Yukarıdaki kayıta belirtildiğine göre Mehmet bin Yusuf'un borcu 35 akçeydi. Ev satışından elde edilen para ise 35 kuruştur ve 35 akçelik borçla takas edilmişti. Oysa evin gerçek değeri 35 kuruş, yani esasında 4200 akçedir. Kaydın son cümlesi de ilginçtir. Buna göre bundan sonra “*mârru'z-zikr*

¹⁹ KŞS, Defter No:4, s. 122.

²⁰ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Ankara 2000) adlı eserin 213-219 sayfalarında verilen listede 23 vakıf kayıtlıdır. Bunların 11 tanesi nakit para vakfı, 12 tanesi ise gayr-i menkul vakıftır. Ancak incelenen döneme ait sicillerde bu listede olmayan 3 para vakfı daha tesbit edildiğinden, bu dönemde kurulan vakıf sayısı 26'dır.

²¹ “*deynim olan ol mikdâr akçeye takâs idüp*”, KŞS, Defter No:10, s. 52.

²² Şevket Pamuk, *age.*, s. 175.

²³ KŞS, Defter No:10, s. 11.

²⁴ KŞS, Defter No:10, s. 8.

menzil müşteri-i mezbûr Molla Ömer Efendi'nin mülk-i müşteri'sidir". Yani satılan ev, evi satın alan ve aynı zamanda adı verilmeyen vakfın mütevellisi olan Ömer Efendi'nin malı olmuştur.

Bu alışverişten kârlı çıkan mütevellî Ömer Efendi'dir. Çünkü Ömer Efendi evi 35 kuruşa satın aldığından, aslında akçe hesabıyla ev için 4200 akçe ödemesi gerekiyordu. Ama 35 akçelik borç, ev satışından elde edilen 35 kuruşluk gelirle takas edildiği için Ömer Efendi aslında 4200 akçe değil 35 akçe ödemiş oluyordu. Söz konusu 35 akçe vakfın borcuna karşılık olarak vakıf hesabına konsa bile $4200-35= 4165$ akçe Ömer Efendi'nin cebinde kalmıştır. Eğer takas gerçekleşmemiş olsaydı söz konusu 4165 akçenin evin eski sahibine verilmesi gerekcekti. Bu alışverişten zararlı çıkan kişi de borçlu olan evin sahibidir. Çünkü evini gerçekte 35 kuruşa değil 35 akçeye satmıştır. Bir başka deyişle borçtan kurtulmuş ama evden olmuştur. Yani 4165 akçe zararına evini satmıştır.

1. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıfları ile İlgili Vakfiyeler

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'ta kurulan para vakfı ile ilgili vakfiye kayıtlarında genel olarak vakfın mahiyeti ile ilgili şu sıra takip edilmiştir.

1. Dua²⁵

XVIII. Yüzyılın ilk yarısına ait Kıbrıs Şer'iyye Sicillerinde yer alan sadece 2 nakit para vakfı kaydında dua vardır. Diğer 12 kayıta dua yoktur.²⁶

İki kayıta yer alan dualar şunlardır:

*"Elhamdülillâhi'llezi fütîha bi-miftâhi inâyeti uyûni ashâbi'l-hayrât ve nevvere misbâhe hidâyeti kulûbi erbâbi'l-hasenât ve's-salâtü ve's-selâm alâ resûlihî Muhammed-i nebî el-meb'ûs bi'l-Kur'an el-mü'eyyed bi'l-mu'cizeti ve'l-burhân ve âlâ âlihî ve ashâbihî ed-dâ'in ile'l-birr ve'l-ihsân"*²⁷

*"El-hamdü li veliyyihi ve's-salâtü ve's selâmü alâ nebiyyihi ve alâ alihi ve ashâbihi ecmain."*²⁸

2. Vakfı kuran kişinin (vâkıfın) tanıtımı²⁹

3. Mütevellî'nin tanıtımı³⁰

4. Vakfedilen paranın miktarı³¹

5. Vakfı kuran şahsın vakfın işleyişi ile ilgili şartları

6. Vakfın hukûkî statüsü³²

7. Vakfiyenin tarihi

9. Şahitler.

²⁵Bu bölüme "Davet" de denir. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s. 360. Ancak bu dua bölümü çoğunlukla para vakfı kayıtlarında yoktur. Bkz. Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103; El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

²⁶Örneğin bkz. Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103; El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

²⁷Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40.

²⁸ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111.

²⁹ Bu bölüm "Vâkıfın Tanımı" olarak da adlandırılır. Mübahat Kütükoğlu, **age.**, s. 361.

³⁰ Bu bölüme "Mütevellinin Tanımı" da denir. Mübahat Kütükoğlu, **age.**, s. 361-362.

³¹ Bu bölüme "Mevkûfun Tanımı" da denir. Mübahat Kütükoğlu, **age.**, s.362.

³²Bu bölüm Kütükoğlu'nun adı geçen eserinde "Vakıftan Rücu, Mütevellî'nin İtirazı, Hâkimin Hükmü, ve Vakfı Bozacaklar için Beddua" şeklindeki alt başlıklarla ele alınmıştır. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, **age.**, s. 364-365.

2. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kurulan Nakit Para Vakıflarının Hukûkî Temelleri

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta kurulan nakit para vakıflarının vakfiyelerinde genellikle nakit para vakfının hukukî statüsü uzun uzun açıklanmış ve söz konusu vakfın İslâm hukukuna uygunluğu tescil edilmiştir. Vakfı kuranın şartları açıklandıktan sonra, vâkıf veya vekili mahkeme huzurunda üç imama göre nakit para vakfının caiz olmadığını ileri süren ve mütevelliyeye teslim edilmiş olan paranın kendisine iade edilmesini talep eder. Müteveli üç imama göre nakit para vakfının caiz olmadığı düşüncesinin doğru olduğunu, ancak İmam Hazret-i Züfer'den İmam Ensârî'nin rivayeti üzerine nakit para vakfının caiz olduğunu söyleyerek parayı vermeyi reddeder. Vâkıf veya vekili bir kez daha itiraz eder ve durumun öyle olmasına rağmen İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre vakfın bağlayıcılığı olmadığını ileri sürerek yeniden paranın kendine iadesini talep eder. Müteveli ise, (günümüz Türkçesiyle) "durum öyledir ama İmameyn-i Hümeyn'e [İmam Ebu Yusuf ve İmam Ebu Muhammed] göre, vakfın caizliği bağlayıcılığından ayrılmaz, yani caiz olan vakıf aynı zamanda bağlayıcıdır" diyerek parayı vermeyi yeniden reddeder. Mahkeme de bu anlayışa uygun olarak nakit para vakfının caiz ve bağlayıcı olduğuna karar verir.

8 Şaban 1133 [4 Haziran 1721] tarihinde kaydedilen Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Hatun Vakfı vakfiyesinde bu durum şöyle ifade edilmiştir:

"Vekîl-i mezbûr inân-ı kelâmını semt-i âhara rüçû'a atf edüp cânib-i istirdâda sarf edüp E'imme-i Selâse-i nahârîr aleyhim mennü'l-Meliki'l-Kadîr katlarında vakf-ı nukûd ve ona mütefferri' olan şurût [u] kuyûd sahîh olmadığı ecilden meblağ-ı mezkûr üç yüz guruşu bi'l-vekâle istirdâd taleb ederim dedikde Mütevellî-i mezbûr İbrahim Ağa cevâbında fi'l-hakîka vakf-ı derâhîm ü denânîr E'imme-i Selâse-i nahârîr re'y-i mu'teberleri üzere [sahîh değildir;] lâkin hazret-i İmâm Züfer'den İmâm Ensârî rivâyeti üzere sahîhdir ve fetvâ dahi kavli mezkûr üzere olup fi-zemâninâ kuzât-ı İslâm rivâyet-i mezkûr üzere hükme müvellâ olmuşlardır deyü reddet imtinâ' edicekvekîl-i mezbûr tekrâr nizâ'a şürû' edüp eğerçi rivâyet-i mezkûre üzere vakf-ı merkûm sahîh ve müftâ-bih ve hukkâm dahi rivâyet-i mezkûr üzere hükme müvellâ olmuşlar, lâkin İmâm-ı A'zam ve Hümeyn-ı Akdem katında sıhhat lüzümü müstelzim değildir; ona binâ'en meblağ-ı mezkûr üç yüz guruşu bana teslim eylesin dedikde mütevellî-i mezbûr tekrâr cevâba tasaddî edüp fi'l-vâki' kazıyye minvâl-i meşrûh üzeredir, lâkin "el-Vakfu izâ sahha lezime." diyen İmameyn-i Hümeyn kavli şerîfleri üzere sıhhat lüzümünden müfârik değildir [dedikde] hâkim-i muvakkı'-ı sadr-ı kitâb huzûrunda müterâfi'ân ve fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i müşârun-ileyh esbağa'llâhü ni'amehû aleyh hazretleri dahi cânib-i vakfi evlâ ve min-küllî'l-vücûh ahrâ görüp vakf-ı mezbûrun rivâyet-i mesfûre üzere evvelen sıhhatine ve sıhhat lüzümünden müfârik değildir diyenlerin kavli şerîfleri üzere sâniyen lüzümüne dahi mahzar-ı vekîl-i merkûmede şerâyit-ü hükmü mü'râ'î olduğu hâlde hükm-i sahîh-i şer'î ve fasl-ı sarîh-i mer'î eyleyip min-ba'd vakf-ı mezbûr hükm-i mezkûr ile vakf-ı sahîh u lâzım olup nakz u tahvîl ve tağyîr ü tebdîli muhâl oldu."³³

Bununla birlikte incelenen nakit para vakfı kaydının hepsinde bu tür uzun açıklamalar yoktur. Vâkıfların ölümünden sonra vasiyetleri gereği onlar adına kurulan nakit para vakıfları böyledir. 7 Şevvâl 1121 [12 Ekim 1709] tarihli Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı kaydında bu tür bir açıklama yoktur. Vakfın hukukî statüsüne değinilmemiştir. Vâkıfın şartları açıklandıktan sonra vakfedilen Ku'an-ı Kerim ile 40 kuruşun mütevelliyeye teslim edildiği belirtilmiştir.³⁴

³³ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112.

³⁴ Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103-104.

25 Şaban 1133 [21 Haziran 1721] tarihli olan Bîcan bint-i Beşir Vakfı da böyledir. Esasında bu vakıf Bîcan bint-i Beşir adlı kadının ölümünden sonra onun adına kurulmuştur. Söz konusu kayda göre, Lefkoşa'nın Karamanî-zâde Mahallesi Cami-i Şerifi imamı Mustafa Efendi bin Mehmet Efendi mahkemeye müracaat ederek Bîcan bint-i Beşir'in öldüğünü, hayatta iken (günümüz Türkçesiyle) “*ben öldükten sonra malımdan 50 kuruş ayrılıp vakfedilsin, bu paranın geliri Karamanî-zade Mahallesi Cami-i Şerifi imamı kim ise ona verilsin, buna karşılık imam efendi beş vakit namazdan sonra Kur'an-ı Kerim'den 10 ayetlik bölüm okuyarak sevabını ruhuma hediye eylesin*”³⁵ diye vasiyet ettiğini belirterek söz konusu caminin imamı kendisi olduğu için Bîcan Hanım'ın terekesinden bu parayı talep ettiğini beyan etmiştir. Fakat terekeyi elinde tutan Emete bint-i Kasım Çelebi “bu vasiyet konusunda benim bilgim yok” diyerek parayı vermeyi reddetmiştir. Bunun üzerine mahkeme davacıdan şahit bulmasını istemiştir. Aynı mahallede yaşayan Cafer Ağa bin Mehmet, Ahmet Çelebi bin İbrahim ve Mehmet Ağa bin Ahmet şahitlik etmesi üzerine İmam Efendi'nin talebi kabul edilmiştir.

18 Cemaziyellevvel 1126 [1 Haziran 1714] tarihli kayda göre, Lefkoşa'nın Debbağhane Mahallesi'nde ölen Kara Meryem Hatun bir nakit para vakfı kurmuş ve mütevellî olarak da Hasan Beşe bin Abdullah'ı tayin etmiştir. Kara Meryem Hatun ölünce mütevellî Hasan Beşe bin Abdullah mahkemeye müracaat ederek müvekkili Kara Meryem Hatun'un vârisi olmadığı için öldükten sonra evinin satılarak geliriyle bir vakıf kurulmasını vasiyet ettiğini, mütevellî olarak da kendisini seçtiğini belirtmiştir. Mütevellîye göre söz konusu ev 31 kuruşa Fatma Hatun'a satılmış ve kendisi bu parayı mütevellî olarak teslim almıştır.³⁶

1 Muharrem 1137 [20 Eylül 1724] tarihli kayda göre Lefkoşa'nın Debbağhane Mahallesi'nde yaşayan Çorbacı Mustafa Ağa bin Nurullah aynı mahallede bulunan mescide 10 kuruş vakfetmiş ve bu paranın gelirinin söz konusu mescidin imamlarına verilmesini şart koşmuştur.³⁷

15 Cemaziyelahir 1139 [5 Şubat 1727] tarihli kayıt da yukarıdaki iki kayda benzemektedir. Söz konusu kayda göre, Arap Ahmet Paşa Camisi Mütevellisi olan El-Hâc Sinan Ağa mahkemeye başvurarak şu anda ölmüş olan Hanım bint-i Halil'in ölümünden beş gün önce “öldükten sona malımın üçte biri olan 50 kuruşu vakfettim, paranın işletilmesinden elde edilen faizinden 1 akçe mütevellîye verilsin, kalan para Arap Ahmet Paşa Camisinde imam olanlara verilsin, onlar da karşılık olarak akşam namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den 10 ayet miktarında okuma [aşr] yapsın ve sevabını ruhuma hediye etsin” dediğini belirtmiştir. Mütevellî paranın terekeden tahsilini talep etmekteydi. Terekeyi elinde bulunduran Emine bint-i Ali ise terekenin kendisinde olduğunu kabul ancak böyle bir vasiyetin varlığını reddetmiştir. Molla İsmail ibn-i el-Hâc Ali ile Yusuf Ağa ibn-i Abdullah, Mütevellî El-Hâc Sinan Ağa'yı destekleyici şahadette bulununca mahkeme söz konusu 50 kuruşun mütevellîye teslimine karar vermiştir.³⁸

Bu döneme ait 14 para vakfı kaydının 9'unda vakfın hukûkî statüsüne değinilmiş ve bazen kısa³⁹ bazen de uzun⁴⁰ olarak gerekli açıklamalar yapılmıştır.

³⁵“*hâl-i hayâtında maraz-ı mevtime tasarrufât-ı şer'îyyesi nâfize olduğu hâlde bi-emri'llâhi Te'âlâ vefât eylediğimde mâlımdan elli gurusu ihrâc u ifrâz ve hasbeten li'llâhi Te'âlâ vakfolunup galesi mescid-i mezbûrda her kim imâm olursa ona meşrûr olup ol dahi ahz ve her yevm ba'de-salâti'l-mağrib Kur'an-ı azîmü's-şân'dan bir aşr-ı şerif tilâvet edüp sevâbını ruhuma hibe eylesin deyü vasiyyet edüp*”, Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

³⁶ Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:8, s. 1107. Bu kayıta vâkîfın şartlarına değinilmemiştir.

³⁷ Çorbacı Mustafa Ağa bin Nurullah Vakfı, KŞS, Defter No:11, s. 96.

³⁸ Hanım Bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No: 12, s. 133.

³⁹ “*vekil-i mezbûr inân-ı kelâmını semt-i rüçû'a atfedip vakf-ı nukûd ve ona mütefferri' olan şurût u kuyûd sahih olmadığı ecilden meblağ-ı mezkûru istirdâd murâd edüp hâkim-i muvakkı'-ı sadr-ı kitâb huzûrunda müterâfi'ân alâ-tarîkı'l-muhâkeme taleb ü da'vâ eylediklerinde hâkim-i mûmâ-ileyh dahi cânib-i vakfı evlâ görüp alâ-kavli men-yerâhü*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

Kurulan nakit para vakfının hukûkî statüsünün yapıldığı 9 kayıta genellikle iki temel özellik üzerinde durulmuştur:

1. İslâm hukukuna/hukukçularına göre nakit para vakfının caiz [sahîh] olması
2. İslâm hukukuna/hukukçularına göre nakit para vakfının bağlayıcı [lüzum/lâzım] olması

Ele alınan dönemde kurulan ve nakit para vakfının hukûkî statülerinin açıklandığı 9 nakit para vakfı kaydının 6'sında nakit para vakfının caiz [sahîh] oluşu İmam Züfer'e atfedilmiştir. Bu atıflara göre İmam Ensârî nakit para vakıflarının caizliği konusunda İmam Züfer'den bir rivayet nakletmiştir. Böylece nakit para vakfı caiz sayılmıştır. Bu durum genellikle şöyle ifade edilmiştir:

“İmâm Züfer aleyhi rahmedü'l-ekberden vakıf nukûdun ve ana müteferri' eden şurût u kuyûdun sıhhatini rivâyet eden İmâm Ensârî aleyhi rahmedü'l-bârî'nin kavli şerîfi müftâ-bih olup fi zamâninâ kuzât-ı İslâm ve vülât-i enâm rivâyet-i mezbûre üzre hükm-i müvellâ olmuşlardır deyü reddin imtinâ (...).”⁴¹

“lâkin imâm-ı mu'teber-i hüâm cennet-makarr-ı hazret-i İmâm Züfer'den İmâm Ensârî rivâyeti üzre vakf-ı nukûd ve ona müteferri' olan şurût ve kuyûd sahihcedir binâ'enaleyh vakf-ı mezbûr sahih ve ber-müceb-i şart-ı vâkıf aldığı akçeyi teslimden imtinâ' idüp (...).”⁴²

“Hazret-i Züfer'den dâric-medâric rahmet-i Bârî İmâm Ensârî rivâyetinde vakf-ı nukûd ve zımnında olan şurût u kuyûd sahih ve câ'iz ve şeref-i sıhhat ve cevâzı hâ'izdir deyü meblağ-ı mezkûru reddin imtinâ'...”⁴³

*vakf-ı mezbûrun sıhhat ü lüzûmuna ba'de'l-hüküm vekîl-i mezbûr bî-vech mu'arazadan men' olunup mün-ba'd vakf-ı mezbûr hükm-i mezkûr ile vakf-ı sahih u lâzım olup nakz [u] tahvili ve tağyir ü tebdili muhâl oldu.”*El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No.10, s. 123.

⁴⁰ *“Vekîl-i ârif kelâmını semt-i âhara sârif olup mütevellî-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde bi'l-vekâle takrîr-i da'vâ ve tasvîr-i müdde'â edüp vakf-ı nukûd ve zımnında olan şurût u kuyûd inde'l-e'immeti's-selâseti't-tehârir aleyhim rahmedü'l-melikî'l-habîr sahih olmamağla vakf-ı mezbûrdan vekâletim hasebiyle rüçü' eyledim meblağ-ı mersûm altı yüz guruşun bana reddini talep ederim dedikde mütevellî-i reşid cevâb-ı sedide agâz edüp fi'l-vâkı' lede'l-e'immeti's selâse vakf-ı nukûd bâtil ve zımnında olan şurût u kuyûd hilye-i sıhhat ve kabûlden âtıldır lâkin hazret-i imâm-ı mu'teber ve hüâm-ı cennet-makarr Hazret-i İmâm Züfer aleyhi rahmedü'l-ekberden vakıf nukûdun ve ana müteferri' eden şurût u kuyûdun sıhhatini rivâyet eden İmâm Ensârî aleyhi rahmedü'l-Bârî'nin kavli şerîfi müftâ-bih olup fi zamâninâ kuzât-ı İslâm ve vülât-i enâm rivâyet-i mezbûre üzre hükm-i müvellâ olmuşlardır deyü reddin imtinâ' ve hâkim-i mevki' sadr-ı kitâb tûbâ leh ve hüsnâ me'âb hazretleri huzûrunda müterâfî'ân ve fasl u hasma tâlibân olduklarında hâkim-i müşârun-ileyh esbağallâhu ni'amehü iley hazretleri dahi cânib-i vakfi evlâ ve ahrâ görüp vakf-ı mezbûrun imâm-ı merkûm aleyhi rahmedü'l-melikî'l-kayyûm re'y-i şerîfi ve mezheb-i münîfi üzre sıhhatine hükm-i sahih-i şer'î ve kazâ-i sahih-i sarîh-i mer'î eyledikten sonra vekîl-i merkûm fâik ve ârif-i hakâyık ve dakâyık tekrâr bi'l-vekâle nizâ'a şurû' ve bast-ı mukaddimâta rüçü' edüp eğer nukûd-ı mezbûrenin sıhhat-i vakfiyeti hükm-i hâkim ile sahiha oldu lâkin imâm-ı akdem ve hüâm-ı eşham Ebû Hanîfe-i Küfî cüzâ hayru'l-cezâ ve Küfî hazretleri katında sıhhat lüzûmu müstelzim olmamağla vakfdan rüçü'a miknet ve fesh ve ibtâle kudret olmağın vakf-ı mezbûrdan vekâletim hasebiyle bu vechile rüçü' etdim deyü tekrâr da'vâ-yı istirdâd edicek mütevellî-i merkûm cevâb-ı bâ-savâba tasaddî edüp eğerçi imâm-ı mûmâ-ileyh rahmedullâhi aleyh kavli şerîfi üzre sıhhat lüzûmu müstelzim değildir lâkin İmâmeyn-i Hüâmeyn Ebû Yusuf Yakub bin İbrahim el-İmâmî's-Sânî ve İmâm-ı Sâlis Muhammed bin eş-Şeybânî mezheb-i şerîflerinde sıhhat lüzûmu müstelzimidir deyü tekrâr mürâfâ'a ve merreten ba'de uhrâ mürâfâ'a edüp kazâ-i sâbıkı ihkâm ve emr-i vakfi ibrâm recâsıyla lüzûm-ı vakfa hükm ve kazâ iltimâs edicek hâkim-i mûmâ-ileyh ahsenallâhu iley dahi iltimâs-ı mütevellî-i merkûma muvâfakat edüp mes'ûl fi'l-hüküm olduğı halde hükm-i sahih-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î eyleyüp min ba'd vakf-ı mezbûr hükm-i mastûr ile sahih ve lâzım olup efrâd-ı âferideden bir ferd için şer'an nakz u tahvile mecâl muhâl ve tebdil ü tağyiri mümteni'ül-ihimâl oldu.”*Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 140-142.

⁴¹Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 140-142.

⁴²Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40.

⁴³Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36; “lâkin hazret-i İmâm Züfer'den İmâm Ensârî rivâyeti üzere sahihdir.” Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112; “İmâm Züfer hazretlerinden Ensârî rivâyeti üzere sahihdir deyü meblağ-ı mezbûru reddin imtinâ' idüp”, El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s.49-50; “hazret-i İmâm Züfer aleyhi rahmetü'l-ekberden İmâm Ensârî aleyhi rahmetü'l-bârî rivâyeti üzere vakf-ı nukûd ve zımnında olan şurût u kuyûdun sıhhati mukarrerdir deyü teslimden imtinâ'”, Hasan Ağa İbn-i el-Hâc İsmail Ağa Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 87.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

2 kayıta ise hem caizlik konusunda hem de bağlayıcılık konusunda herhangi bir atıf yapılmamış, kararı hâkim vermiştir. Bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“Hâkim-i mûmâ-ileyh dahi cânib-i vakfı evlâ görüp alâ-kavli men-yerâhü vakf-ı mezbûrun sıhhat ü lüzûmuna ba ‘de’l-hükm vekil-i mezbûr bi-vech mu ‘ârazadan men ‘ olunup min-ba ‘d vakf-ı mezbûr hükm-i mezkûr ile vakf-ı sahîh u lâzım olup”⁴⁴

1 kayıt ise bir evin satılarak elde edilen paranın vakfedilmesi şeklinde olduğu için farklı bir durum söz konusudur. 14 Cemaziyelahir 1158 [14 Temmuz 1745] tarihli kayda göre, Lefkoşa’da Kızılkule Mahallesi’nde yaşayan Gülsüm bint-i Derviş Kızılkule Mahallesi’nde bulunan evini vakfetmiştir. Vakfiye şartlarına göre, hayatta olduğu sürece bu evde kendisi oturacak, ölünce mütevellî olarak tayin ettiği Omorfa Kazasına bağlı Peristerona köyü Camisi imamı ve mütevellisi El-Hâc Abdurrahman Efendi ibn-i Davud hâkim izni ile evi satacak, evin parasını işletecek [istirbâh edecek], elde edilen gelir adı geçen cami imamlarına verilecek, imamlar bunun karşılığında her sabah bir Yasin-i Şerif okuyup sevabını vakfin kurucusunun ruhuna hediye edeceklerdi. Kayıt sırasında Gülsüm Hanım bizzat mahkemede bulunmuştur. Vakfedilen mal doğrudan doğruya nakit para olmadığından vakfin hukukîliği konusunda nakit para vakıflarına benzer bir gelişme söz konusu olmuştur. Vakfi kuran (günümüz Türkçesiyle) “akar vakfı Ebu Numan bin Sabit el-Kûfi katında sahihtir ama bağlayıcı değildir. Bu nedenle vakfetmekten vazgeçtim” demiştir. Mütevellî ise “bu doğrudur ama İmam-ı sâni Ebu Yusuf bin Yakub ve İmam-ı sâlis Mehmet Şeybanî’ye göre caiz olması bağlayıcı olması anlamına gelir”⁴⁵ diyerek vakıftan dönüşü reddetmiştir. Hâkim de bu görüşü onaylamış ve vakıf geçerlilik kazanmıştır.⁴⁶

Nakit para vakıflarının bağlayıcılığı [lüzumu/lâzım oluşu] konusunda ise İmâmeyn-i Hümâmeyn denilen İmam Ebu Yusuf ile İmam Ebu Muhammed’e atıf yapılmıştır. Bu imamlara göre vakfın caiz olması bağlayıcı olduğu anlamına da gelir. 9 nakit para vakfi kaydının⁴⁷ tanesinde bu atıf vardır. Söz konusu 7 kaydın birinde “İmameyn-i Hümâmeyn” denilerek söz konusu imamlar açıkça yazılmamıştır.⁴⁸ Ancak diğer 6 kayıta “İmameyn-i Hümâmeyn”in kim olduğu açıkça yazılmıştır.⁴⁹

⁴⁴ El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123 ; “mûmâ-ileyh kelâmını semt-i âhara atf idüüp vakf-ı mezbûrdan rüçü’ murâd iderim deyü mezbûr Menlâ Ahmed’den istirdâd eyledikde hâkim-i mevki’-i sadr-ı kitâb tûbâ-lehü ve hüsn-i me’âb hazretleri dahi vakf-ı mezbûrun sıhhatine ba ‘de’l-hükm mezbûr Menlâ Ahmed’in zabıtına tenbîh birle”, Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Ağa Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁴⁵ İfadeler tarafımızdan sadeleştirilmiştir.

⁴⁶ Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 30-31.

⁴⁷ Aslında Gülsüm bint-i Derviş Vakfı’nın kaydı doğrudan doğruya nakit para vakfı değildir. Ancak evin satılması sonucu elde edilecek para vakfedildiği için bu çerçevede değerlendirilmiştir.

⁴⁸ “İmâmeyn-i Hümâmeyn kavli-i şerifleri üzere sıhhat lüzûmundan müfârık değildir “, Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112.

⁴⁹ “İmâmeyn-i hümâmeyn İmâm Ebu Yusuf es-Sânî ve İmâm Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî âmîlehüma’llâhu te ‘âlâ bi’l-lütfi’s-samedânî katlarında sıhhat ve lüzûm-ı mütelâzımân ve mütekâribândır.”, El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 49-50; “lâkin İmâm Rabbânî Ebû Yusuf el-imâmü’l-imâmî’s-sânî mezheb-i hatîrlerinde vâkıf mücerred vakaftü demekle ve imâm-ı sâlis Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî re’y-i münîrinde teslim-i ile’l-mütevellî olunmağla lüzûm ârız olup rüçü’a ihtimâl muhâldir.”, Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36; “imâmeyn-i hümâmeyn İmâm Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî re’y-i münîflerinde sıhhat ve lüzûm tev’emân olmağla vakf-ı mezbûra lüzûm dahi ârız olmuştur.”, Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40; “imâmeyn-i hümâmeyn Ebû Yusuf Yakub bin İbrahim el-imâmü’s-sânî ve imâm-ı sâlis Muhammed bin el-Hasan eş-Şeybânî mezheb-i şerîflerinde sıhhat-i lüzûmdan gayr-ı müfârakadır.”, Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Ağa Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 87; “İmâmeyn-i Hümâmeyn Ebû Yusuf [sh. 142] Yakub bin İbrahim el-İmâmü’s-Sânî ve İmâm-ı Sâlis Muhammed bin eş-Şeybânî mezheb-i şerîflerinde sıhhat lüzûmu müstelzîmdir.” Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa, KŞS, Defter No:16, s. 140-142; “İmâm-ı Sâni Ebû Yusuf bin Yakub ve İmâm-ı Sâlis Mehmed Şeybânî katında sıhhat lüzûmu müstelzîmdir.” Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 30.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

3. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kurulan Nakit Para Vakıflarında Vâkıflar, Vâkîf Vekilleri ve Mütevelliler

Kıbrıs'ta nakit para vakfı ile ilgili kayıtlarda eğer varsa duadan sonra vakfı kuranlar tanıtılmaktadır. Bazı kayıtlarda dua bölümü yoktur ve doğrudan vâkıfın veya vekilinin, vekillîğe şahit olanların ve kurucu mütevellinin tanıtımı söz konusudur. 20 Şaban 1133 [16 Haziran 1721] tarihli kayda,

“Medîne-i Lefkoşa mahallâtından Arabahmedpaşa Mahallesi sâkinlerinden el-Hâc Ahmed bin Osman nâm kimesne tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl olup vekâleti nehc-i şer'î üzere sâbite olan es-Seyyid Ahmed Çelebi ibn-i es-Seyyid Ali nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımî't-tevkîrde mahalle-i mezbûrda vâkî' Câmî'-i Şerîf Evkâfî Mütevellîsi olan işbu râfî'u'l-kitâb el-Hâc Sinan Ağa bin Ali nâm kimesne mahzarında bi'l-vekâle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüp”⁵⁰ ifadesiyle başlanmıştır.

Bazen tescil sırasında vâkıfın vekili değil bizzat kendisi mahkemede hazır bulunmaktadır. 11 Rebiülahir 1150 [8 Ağustos 1727] tarihli kayıt böyle bir kayıttır ve vakfın kaydına “Arab Ahmed Paşa mahallesi sâkinlerinden sâhibü'l-hayrât Emîr Ağa-zâde es-Seyyid Ali Ağa nâm kimesne meclis-i şer'de işbu hâzîr-ı bi'l-meclis Mütevellî Molla Ahmed bin Mehmed muvâcehesinde takrîr-i kelâm idüp”⁵¹ denilerek başlanmıştır.

Eğer vakfı kuranların sayısı birden fazla ise iştirak eden herkes ayrı ayrı yazılmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında bu tür bir nakit para vakfına tesadüf edilmemiştir.

Bu araştırmada kaynak olarak Lefkoşa Şer'îye Sicilleri kullanıldığı için XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta nakit para vakfı kuranların hepsinin Lefkoşalı olduğu görülmektedir. 14 kayıttan 13'ünde vâkıfın yaşadığı mahalle de belirtilmiştir. 1 kayıttan mahalle belirtilmemiş sadece vâkıfın Lefkoşa'da yaşamakta olduğu ifade edilmiştir.⁵² 1709-1750 yılları arasında nakit para vakfı kuranların 3 tanesi Ömeriye Mahallesi'nde,⁵³ 2 tanesi Kızılkule Mahallesi'nde,⁵⁴ 3 tanesi Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nde,⁵⁵ 2 tanesi Debbağhane Mahallesi'nde,⁵⁶ 1 tanesi Nevbethane Mahallesi'nde,⁵⁷ 1 tanesi Cami-i Cedîd Mahallesi'nde⁵⁸ ve 1 tanesi de Karamanî-zâde Mahallesi'nde⁵⁹ yaşıyordu.

1709-1750 yılları arasında kurulan 14 nakit para vakfının 9 tanesi kadınlar tarafından, 5 tanesi ise erkekler tarafından kurulmuştur. Vakfın tescili sırasında 9 kadının 4 tanesi mahkemede vekilleri aracılığıyla temsil edilmiştir.⁶⁰ 1 tanesinde ise vakfı kuran kişi mahkemede bizzat hazır bulunmuştur.⁶¹ Kadınlar tarafından kurulan nakit para vakfından 4 tanesi vâkıflarının

⁵⁰El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

⁵¹ Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁵² Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 87.

⁵³ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112; Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s.40; Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103-104.

⁵⁴ Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36; Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 30.

⁵⁵ Bican bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s.123; Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No: 15, s. 30; Hanım bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 133.

⁵⁶ Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:8, s. 107; Çorbacı Mustafa Ağa bin Nurullah Vakfı, KŞS, Defter No.11, s. 96.

⁵⁷ Hacı Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 49-50.

⁵⁸ Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa, KŞS, Defter No:16, s. 140-142.

⁵⁹ Bican bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

⁶⁰ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112; Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36; Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40; Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa, KŞS, Defter No:16, s. 140-142;

⁶¹ Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 30.

Turkish Studies

ölümlerinden sonra vasiyetleri üzerine kurulmuştur.⁶² Söz konusu yıllarda kurulan nakit para vakıflarından 5'i erkekler tarafından kurulmuş ve tescil sırasında vâkıflardan ikisi mahkemede hazır bulunmuş,⁶³ kalan 3'ü ise vekilleri tarafından temsil edilmişlerdir.⁶⁴

Arsa, ev, dükkân vb. taşınmaz malların vakfedilmesinde olduğu gibi,⁶⁵ incelenen nakit para vakıflarında da iki mütevellî ile karşılaşılmaktadır. İlk mütevellî vakfın kaydı sırasında varsa vekille, vekil yoksa vâkıfın kendisiyle birlikte mahkemede hazır bulunmaktadır. İkinci mütevellî ise vakıf kurulduktan sonra vakfı idare edecek olan mütevellîdir ve bu ikisi birbirinden farklıdır. Bu nedenle ilkinde “*kurucu mütevellî*”, ikincisine ise “*idareci mütevellî*” adı verilebilir. Kurucu mütevellînin görev süresi vakfın sicile kaydedilmesi ile sona ermektedir. Ancak kurucu mütevellî idareci mütevellî olarak da atanabilmektedir. İdareci mütevellîlerin görev süresi normal şartlarda ömür boyudur.

Vakfın kaydı sırasında kurucu mütevellînin varlığı bir ön şart olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü para vakfının kayıt işlemlerinin İslâm hukukuna uygun olarak tamamlanması için mahkemede bir kurucu mütevellî olması gerekmektedir. Kurucu mütevellînin görevi bir kayıta “*vakf-ı âtiü'l-beyânı li-ecli't-tescil (...)*”⁶⁶ şeklinde belirtilmiştir. Söz konusu mütevellînin görevi bir başka kayıta ise “*vakf-ı atü'z-zikre li-ecli't-tescil*”⁶⁷ şeklinde ifade edilmiştir. Öyleyse kurucu mütevellînin temel görevi vakfın kaydının tescilini sağlamaktır. Bu mahkemede gerçekleştirildikten sonra görevi sona ermektedir. İdareci mütevellî ise vakıf kurulduktan ve mahkemede tescil edildikten sonra genellikle bir ücret karşılığında vakfı idare eden kişidir. Kurucu mütevellî ile idareci mütevellî arasındaki farklardan biri ikincisinin bu görevi para karşılığı yapmış olmasıdır. Bu nedenle vâkıflar vakfını kurup kaydettirirken mütevellîlerin ne kadar maaş alacaklarını da kayıtlara geçirtmişlerdir. 1709-1750 yılları arasında kurulan para vakıflarından 3 tanesi vâkıfların ölümünden sonra kurucu mütevellîlerin girişimiyle mahkemede tescil ettirilmiştir.⁶⁸

Tablo 1. XVIII. Yüzyılda Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıflarında Mütevellîlere Verilen Ücret

Vakfın Adı	Mütevellînin ücreti (yıllık)
Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Vakfı	4 kuruş
Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı	20 kuruş
Ahmet bin Osman Vakfı	2 kuruş
El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı	2 kuruş
Durdu bint-i Hasan Vakfı	1,5 kuruş
Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı	6 kuruş
Hasan Ağa ibn-i el-Hâc İsmail Ağa Vakfı	12 kuruş

Para vakfedenler veya onların vekilleri, mütevellîlik hizmeti karşılığı olarak vakfın mütevellîsine verilecek yıllık ücreti ve vakfın idareci mütevellî olmak hakkının kimlerde olduğu

⁶² Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103-104; Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123; Hanım bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 133; Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:8, s. 107. Vasiyet üzerine XVII. Yüzyılda kurulan para vakıfları için bkz. Özen Tok, a.g.e., s. 157-170.

⁶³ Hacı Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 49-50; Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁶⁴ Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 87; Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

⁶⁵ Fatma Hatun bint-i Hüseyin Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 9; Es-Seyyid Mustafa Bekir Efendi ibn-i Ali ibn-i Sina, KŞS, Defter No:21, s. 314.

⁶⁶ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 111-112.

⁶⁷ Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40.

⁶⁸ Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123; Hanım Bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No: 12, s. 133; Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:8, s. 107.

konusunu da açıklığa kavuşturmuşlardır. Vakfiyesi sicile kaydedilen nakit para vakıflarından 7 tanesinde mütevelliyeye verilecek ücret açıkça yukarıda tablo halinde gösterilmiştir.

1709-1750 yılları arasında kurulan nakit para vakfı kayıtlarına göre aynı kişi önce kurucu mütevelliyeye, vakfın tescilinden sonra da idareci mütevelliyeye atanabilmekteydi. Bu konuda 3 kayıt bulunmaktadır: 8 Şaban 1133 [4 Haziran 1721] tarihli Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı kaydına göre, vâkıfın eşi olan İbrahim Ağa bin Mehmet Ağa, önce kurucu mütevelliyeye olarak vakfı tescil ettirmiş, sonra da vâkıfın şartı gereği idareci mütevelliyeye olarak tayin edilmişti.⁶⁹ 20 Şaban 1133 [16 Haziran 1721] tarihli El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı kaydına göre, El-Hâc Sinan Ağa bin Ali önce kurucu mütevelliyeye olarak vakfı sicile kaydettirmiş, sonra da vâkıfın şartı gereği idareci mütevelliyeye olarak atanmıştı.⁷⁰ Yine 12 Rebiülahir 1139 [7 Aralık 1726] tarihli Hatice bint-i Abdullah Vakfı kaydına göre El-Hâc Mustafa Efendi vakfı önce kurucu mütevelliyeye sıfatıyla sicile kaydettirmiş sonra da vâkıfın şartı gereği idareci mütevelliyeye olarak tayin edilmişti.⁷¹

Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı kurucusunun diğer nakit para vakıflarında görülmeyen ilginç bir durumu vardır. Vâkıf bir mütevelliyeye tayin etmiş olmasına rağmen kendisi hayatta olduğu sürece vakfın “*şürûtu-ı kuyûd*”unun kendi yetkisinde olacağını, kendisi öldükten sonra da bu yetkinin evladına intikal edeceğini şart olarak belirlemiştir. Ayrıca mütevelliyeye veya Kur'an-ı Kerim okuyacak 10 kişiyi azletme yetkisinin de yine hayatta olduğu sürece kendisinde olacağını kayda geçirtmiştir.⁷²

4. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kurulan Nakit Para Vakıflarında Vakfedilen Para Miktarı ve Bu Paraların İşletilmesi

1709-1750 yılları arasında kurulan 14 nakit para vakfından 13'ünde vakfedilen paranın miktarı bellidir. 1 nakit para vakfı vâkıfın ölümünden sonra evinin satılmasıyla elde edilecek para ile kurulmuş olduğundan/olduğundan vakfedilen miktar belli değildir. Vakfedilen paralarla ilgili tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. XVIII. Yüzyılda Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıflarında Vakfedilen Para Miktarları

Vakfın Adı	Vakfedilen Para Miktarı
Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Vakfı	40 kuruş
Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı	300 kuruş
Ahmet bin Osman Vakfı	40 kuruş
Bıcan bint-i Beşir Vakfı	50 kuruş
El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı	40 kuruş
Hatice bint-i Abdullah Vakfı	300 kuruş
Durdu bint-i Hasan Vakfı	50 kuruş
Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı	400 kuruş
Hasan Ağa ibn-i el-Hâc İsmail Ağa Vakfı	300 kuruş
Fatma Hatun bint-i Hüseyin Vakfı	600 kuruş
Gülsüm bint-i Derviş Vakfı	Belirtilmemiş ⁷³
Kara Meryem Hatun Vakfı	31 kuruş
Hanım bint-i Halil Vakfı	50 kuruş
Çorbacı Mustafa Ağa Vakfı	10 kuruş
Toplam	2211 kuruş

⁶⁹ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No: 10, s. 111-112.

⁷⁰ Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No.10, s. 123.

⁷¹ Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36.

⁷² Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁷³ Vâkıf ölünce evinin satılmasıyla elde edilecek para vakfedilmiştir. Vâkıf kayıt sırasında hayatta olduğundan ve ev de satılmamış olduğundan vakfedilen para miktarı belli değildir.

Turkish Studies

Tablodan da görüleceği üzere 1709-1750 döneminde kurulan nakit para vakıflarında vakfedilen en düşük miktar 10 kuruş, en yüksek miktar ise 600 kuruştur. Vakfedilen toplam miktar ise 2211 kuruştur.

1709-1750 yılları arasındaki dönemde Kıbrıs'ta kurulan 14 nakit vakfının sadece 1'inde vakfedilen paraların işletilmesinden hiç bahsedilmemiştir. Bu vakıf vasiyeti üzerine vâkıfın ölümünden sonra evinin satışından elde edilen para ile kurulmuştur.⁷⁴ Yine söz konusu 14 nakit para vakfının 3'ünde paranın nasıl işletileceği açıkça belirtilmemiş sadece “*vakf olunub galesi*”⁷⁵, “*on kuruş vakf ve galesini*”⁷⁶ ve “*bey' edüp semenini istirbâh*”⁷⁷ ifadeleri kullanılmıştır. Bu vakıfların 4 tanesinde biraz daha ayrıntı olmasına rağmen yine bir netlik yoktur ve

“*yed-i mütevellî ile [alâ-]vechi'l-halâl rehn-i kavî ve kefil-i melî yâhûd bi-hasebi'l-iktizâ ikisinin biriyle istirbâh ve istiğlâl olunup*”,⁷⁸ “*yed-i mütevellî ile alâ-vechi'l-halâl rehn-i kavî ve kefil-i melî ile veyâhûd bi-hasebi'l-iktizâ ikisinden biri ile istirbâh ve istiğlâl olunup*”,⁷⁹ “*meblağ-ı mezkûr vech-i şer'î üzre istirbâh olunup*”⁸⁰ ve “*Ber vech-i meşru' i 'mâl*”⁸¹ ifadeleri kullanılmıştır.

Bîcan bint-i Beşir Vakfı vâkıfın ölümünden sonra 50 kuruş vâkıfın terekesinden alınarak kurulmuştur. Vâkıfın şartına göre vakfın “*galesi*” Lefkoşa'da Karamani-zâde Mahallesi mescidinde bulunan imamlara verilecek, imam efendiler de buna karşılık akşam namazından sonra “*bir aşr-ı şerif*” okuyup sevâbını vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdi. Paranın nasıl işletileceği açıklanmadığı için yıllık geliri hesaplamak mümkün görünmemektedir.⁸²

Ancak Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, Ahmet bin Osman Vakfı ve Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı'nın harcamalarından hareketle vakfedilen paraların yıllık yüzde kaç faiz ile işletilmesinin hedeflendiği ortaya konulabilmektedir. Buna göre; Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı için vakfedilen para 300 kuruştur. Bu paranın “*yed-i mütevellî ile [alâ-]vechi'l-halâl rehn-i kavî ve kefil-i melî yâhûd bi-hasebi'l-iktizâ ikisinin biriyle istirbâh ve istiğlâl*” olunmasından elde edilecek faizin yıllık 60 kuruş olması beklenmektedir. Yıllık 60 kuruşluk gelirin; 30 kuruşu her ay “*Kur'ân-ı azîmü's-şân'dan bir hatm-i şerif edüp sevâbını*” vâkıfın ruhuna hediye etmesi şartıyla, Ömeriye Camii'nde imam olan Es seyyih Hafız Ali'ye, 5 kuruşu ise “*her sene Leyle-i Kadir'de iki hatm-i şerif tekmil edüp birinin sevâbını*” birinin sevâbını vâkıfın babasının, diğerinin sevâbını da vâkıfın annesinin ruhuna hediye etmesi şartıyla ise yine aynı kişiye verildikten sonra kalan 25 kuruşun 20 kuruşu mütevellîye verilecek, kalan 5 kuruşa ise mum alınacaktı. Sonuç olarak bu vakfın parası % 20 yıllık faiz ile işletilmiş demektir. Çünkü 300 kuruşun yıllık % 20 ile işletilmesi sonucu elde edilecek gelir 60 kuruştur.⁸³

El-Hâc Ahmet bin Osman vakfı için vakfedilen para 40 kuruştur. Bu paranın “*yed-i mütevellî ile alâ-vechi'l-halâl rehn-i kavî ve kefil-i melî ile veyâhûd bi-hasebi'l-iktizâ ikisinden biri ile istirbâh ve istiğlâl*” olunmasından elde edilecek faizin yıllık 8 kuruş olması beklenmektedir. Yıllık 8 kuruşluk gelirin; yılda 3'er kuruş 2 müezzine [Toplam 6 kuruş] ve yıllık 2 kuruş da

⁷⁴ Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No:8, s. 107.

⁷⁵ Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

⁷⁶ Çorbacı Mustafa Ağa bin Nurullah Vakfı, KŞS, Defter No.11, s. 96.

⁷⁷ Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No:16, s. 30.

⁷⁸ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No: 10, s. 111-112.

⁷⁹ El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No.10, s. 123.

⁸⁰ Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁸¹ Hanım Bînt-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No: 12, s. 133.

⁸² Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No:10, s. 123.

⁸³ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No: 10, s. 111-112.

Turkish Studies

müteveliye verilecekti. Sonuç olarak bu vakfın parası % 20 yıllık faiz ile işletilmiş demektir. Çünkü 40 kuruşun yıllık % 20 faiz ile işletilmesinden elde edilecek gelir 8 kuruştur.⁸⁴

Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı için vakfedilen para 450 kuruştur. Bu paranın “*vech-i şer'î üzre istirbâh*” olunmasından elde edilecek faizin yıllık 67,5 kuruş olması beklenmektedir. Bu paranın yıllık 2400 parası [60 kuruşu]⁸⁵ Kur'an-ı Kerim okuyacak 10 hafıza verilecekti. Müteveliye ise yıllık olarak verilecek miktar 300 paraydı [7,5 kuruş]. Toplam gelir ise 2700 para [67,5 kuruş] idi. 450 kuruşun yıllık 67,5 kuruş gelir getirmesi için ise % 15 faizle işletilmesi gereklidir.⁸⁶

Kalan 6 nakit para vakfında vâkıflar, vakfettikleri paraların nasıl işletileceği konusunda net bir ifade kullanmışlardır. Buna göre; bu vakıflardan Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı “*kefil-i melî ve rehn-i kavî ile onu on bir buçuk hesabı üzere*”⁸⁷ [yıllık % 15]; El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı “*onu on iki kuruş olmak üzere rehn-i kavî ve kefil-i melî yahud hâl iktiza ettirdiğine göre ikisinden biri ile*”⁸⁸ [yıllık % 20]; Hatice bint-i Abdullah Vakfı “*rehn-i kavî ve kefil-i melî ile onu on bir buçuk hesabınca*”⁸⁹ [yıllık % 15]; Durdu bint-i Hasan Vakfı “*rehn-i kavî ve kefil-i melî ile le-d-el iktiza ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı üzere*”⁹⁰ [yıllık % 15]; Hasan Ağa ibn-i el-Hâc İsmail Ağa Vakfı “*senede onu on bir buçuk hesabı üzere rehn-i kavî ve kefil-i melî ve lede'l- ihtiyâc ikisinden biri*”⁹¹ [yıllık % 15]; Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa Vakfı “*senede onu on bir buçuk gurus hesabı üzere*”⁹² [yıllık % 15] “*istirbah*” olunacak, yani işletilecekti. Bu vakıf parasından yararlanmak isteyenler yıllık olarak yukarıdaki oranlarda faiz ödemek zorunda idiler.

Tablo 3. XVIII. Yüzyılda Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıflarının İşletilmesinde Uygulanan Faiz Oranları

Vakfın Adı	Yıllık Faiz Oranı (%)
Cemile bint-i Abdülkadir Hatun	15
Mustafa bin İvaz	20
Hatice bint-i Abdullah	15
Durdu bint-i Hasan	15
Hasan Ağa ibn-i el-Hâc İsmail Ağa	15
Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa	15
Mümine bint-i el-Hâc Mustafa	20 ⁹³
El-Hâc Ahmet bin Osman	20
Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali	15

⁸⁴ El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No.10, s. 123.

⁸⁵ O yıllarda 1 kuruş 40 para idi.

⁸⁶ Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30. Özkul, a.g.e, s. 258.

⁸⁷ Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Vakfı, KŞS, Defter No:7, s. 103-104.

⁸⁸ Hacı Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 49-50.

⁸⁹ Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36.

⁹⁰ Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 40.

⁹¹ Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Vakfı, KŞS, Defter No: 15, s. 87.

⁹² Fatma Hatun bint-i Hüseyin Vakfı, KŞS, Defter No:14, s. 9. Ali Efdal Özkul, adı geçen eserinde bu vakfın yıllık % 11,5 faizle işletildiğini belirtmekte ise de bu doğru değildir. Belgede geçen “onu on bir buçuk” ifadesini % 11,5 değil, % 15 olarak değerlendirmek gerekmektedir.

⁹³ Bu ve bundan sonraki 2 vakfın kaydında yıllık faiz oranı açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte harcanması planlanan gelir miktarı verildiği için bundan hareketle yıllık faiz oranı hesaplanmıştır.

Turkish Studies

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta kurulan nakit para vakıflarının yıllık % 15 veya % 20 faizle ve mütevellî eliyle işletildiği anlaşılmaktadır. Ali Efdal Özkul 1726-1750 yılları arasındaki dönemde yıllık faiz oranlarının % 7 ile % 11,5 arasında değiştiğini belirtmekte ise de⁹⁴ bu doğru değildir. Yazarın zikrettiği kaynaklara bakıldığı zaman da kendisinin yorumunu doğrulayacak bir ifadenin mevcut olmadığı görülmektedir. Yaygın olan uygulama % 15'tir. Vakıf mallarının heba olmasını önlemek için olsa gerek bu paralar işletilirken ya güçlü bir rehin ya da varlıklı bir kefil bulunması zorunlu tutulmuştur. Nakit para vakfının parasını kullanmak isteyen kişi söz konusu parayı mütevelliden alırken ya bir rehin ya da bir kefil gösterdikten sonra parayı alır, sene sonunda ise vakfiye şartına göre % 15'lik veya % 20'lik faizini da hesaba katarak parayı mütevellîye iade ederdi. Bu faiz vakfın devamlılığı için şarttı. Çünkü vakfın masrafları vakfedilen paranın işletilmesiyle elde edilen faizden karşılanmaktaydı.

Ali Efdal Özkul, XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki para vakıflarını değerlendirirken vakıf paralarının faizle işletilmesini Osmanlı idaresi döneminde Kıbrıs'ta faizle borç para verildiğinin ispatı şeklinde değerlendirmektedir.⁹⁵ Ancak buradaki faiz Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen hemen genelinde kabul edilmiş kanunî bir uygulamadır.⁹⁶ Bu, Kıbrıs adasına has bir özellik değildir.

5. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Nakit Para Vakfı Kuran Vâkıfların Şartları

Para vakfı kayıtlarında vâkıf tanıtıldıktan ve vakfedilen miktar kaydedildikten sonra sıra vâkıfın vakıfla ilgili şartlarına gelmektedir. Bu kısım vakfiyelerde, kayıt sırasında eğer vâkıf bir vekil tarafından temsil ediliyorsa, vâkıf kasedilerek “şöyle şürût eyledi ki (...)”⁹⁷ şeklinde; kayıt sırasında eğer vâkıf bir vekil tarafından temsil edilmiyorsa, bizzat orada hazır bulunuyorsa “şöyle şürût eyledim ki (...)”⁹⁸ şeklinde kaydedilmiştir. İncelediğimiz vakfiye kayıtlarında vâkıfların birinci şartı çoğunlukla vakfın işletilmesiyle ilgidir ve genel olarak “*Meblağ-ı mezkûr yed-i mütevellî ile alâ-vechi'l-halâl rehn-i kavî ve kefil-i melî ile veyâhûd bi-hasebi'l-iktizâ ikisinden biri ile istirbâh ve istiğlâl olunub*”⁹⁹ şeklindedir. Bu ifadeden sonra ise elde edilecek “*rihb ve nema*”nın nerelere harcanacağı açıklanmaktadır.

İncelenen 14 para vakfının 13'ünde vâkıflar vakfettikleri paranın işletilmesi ile ilgili şartlarını açıklarken genellikle ödünç para verilecek kişilerin taşınması gereken özelliklerden bahsetmemişlerdir. 1 nakit para vakfı kaydında ise bu konuya da değinilmiş ve vakıftan ödünç para alacakların “*sadık-ı emanet ve diyânete lâynk*” kimseler olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁰ İncelenen dönemin ilk nakit para vakfı 1709 yılında kurulan Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı'dı. Cemile Hatun vakfettiği paranın işletilmesinden elde edilecek faizin harcanacağı yerleri şöyle şart eylemişti:

1. Her ay ulemadan bir kişi Kur'an-ı Kerim'den “*Allah rızası için*” “*bir cüz'-i şerif*” okuyarak sevabını vâkıfın ruhuna hediye edecek ve karşılığında “1 sülüs kuruş” alacaktır.¹⁰¹[yıllık 4 kuruş]

⁹⁴ Özkul, a.g.e., s. 256.

⁹⁵ Özkul, a.g.e., s. 256.

⁹⁶ Ayrıntı için bkz. Mehmet Şimşek, “Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXVII, (1985), s. 207-220; Keleş, a.g.m. s. 189-207.

⁹⁷ Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No: 10, s. 111-112.

⁹⁸ Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

⁹⁹ El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No.10, s. 123.

¹⁰⁰ Hacı Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 49-50.

¹⁰¹ “1 kuruş 120 akçe” hesabıyla, 120'nin 1/3'ü 40 kuruş demektir. Bir yılda 12 ay olduğuna göre, Kur'an-ı Kerim okuyanlara yılda 12x40=480 akçe verilecek demektir. 480 akçe ise 4 kuruş demektir.

2. Kalan 2 kuruş ise mütevelliyeye verilecekti.¹⁰²

1721 yılında kurulan Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı için vakfedilen para 300 kuruştur. Vâkıfın şartına göre bu para yıllık % 20 faiz işletilecekti. Bu şekilde işletilen 300 kuruşun yıllık geliri 60 kuruştur. Vâkıf paranın işletilmesiyle elde edilecek kazancın harcanacağı yerleri şöyle kayda geçirtmişti:

1. Ömeriye Camii'nde birinci imam olan Es-Seyyid Hafız Ali Efendi'ye iki ayda 2,5 kuruş verilecekti. [yıllık 30 kuruş] Karşılığında imam efendi her ay 1 hatim indirecek ve sevabını vâkıfın ruhuna hediye edecekti.

2. Aynı imama ayrıca 5 kuruş daha verilecekti. İmam Efendi bunun karşılığında kadir gecesinde 2 hatim indirecek, birinin sevabını vâkıfın babasının ruhuna, diğerinin sevabını da vâkıfın annesinin ruhuna hediye edecekti.

3. 5 kuruşluk bal mumu satın alınacak ve mübarek gecelerde Ömeriye Camii'nde yakılacaktı.

4. Mütevelliyeye yılda verilecek para ise 20 kuruş olup bu görev kocası İbrahim Ağa ve onun evlatlarına ait olacaktı. Eğer sülâle yok olursa o takdirde Ömeriye Camii'nin ikinci İmamı kim ise o müteveli olacaktı.¹⁰³

1726 yılında kurulan Hatice bint-i Abdullah Vakfı için 300 kuruş vakfedilmişti. Vakfiye şartlarına göre bu para yıllık % 15'lik faizle işletilecekti. Bu durumda elde edilecek gelir yılda 45 kuruştur. Faiz olarak elde edilecek 45 kuruşun harcanması gereken yerleri şunlardı:

1. Hafız İbrahim Efendi bin el-Hâc Ahmet'e her gün 6 "sağ akçe" verilecek, o da bunun karşılığında senede 6 defa hatim indirecek, mübarek gecelerde Lefkoşa'daki "Ayasoyfa Cami-i Kebiri mahfelinde" duasını edecek, hâsıl olan 3 hatimin sevabını Hz. Muhammet'in ruhuna, diğer 3'ünün sevabını ise Tuzla kazasında bulunan Ümmül Haram Hazretlerinin ruhlarına hediye edecekti.

2. Hafız es-seyyid Ali Efendi'ye de 6 "sağ akçe" verilecek, o da karşılığında her sene 6 hatim indirecek, aynı caminin mahfelinde dua edecek, hâsıl olan sevabın üçünün sevabını seyyidlerin ruhlarına, diğer üçünün sevabını da vâkıfın ruhuna hediye edecekti.

3. Vakfın Mütevellisi El-Hâc Mustafa olacak ve kendisine günlük 3 "sağ akçe" maaş verilecekti.

4. Vakfa Molla Efendi ile Haremeyn-üş-şerifeyn mütevellileri ücretsiz olarak nazırlık yapacaklardı. Bu kimseler mütevellinin kusurunu görürlerse onu azledecekler yerine dindar bir kimseyi müteveli tayin edeceklerdi. Aynı kişiler hafızların görevlerini yapmadıklarını tespit ederlerse onları da değiştireceklerdi.

5. Nazırlar vefat eden hafızların yerine uygun olanları da seçeceklerdi.¹⁰⁴

1739 yılında kurulan Hasan Ağa ibn-i el-Hâc İsmail Ağa Vakfı için vakfedilen para 300 kuruştur. Vakfiye kaydına göre söz konusu 300 kuruş yıllık % 15 faizle işletilecekti. Bu şekilde işletilen 300 kuruşun yıllık geliri 45 kuruştur. Vâkıf paranın işletilmesiyle elde edilecek bu 45 kuruşun harcanması gereken yerleri şöyle kayda geçirtmişti:

¹⁰²Bu vakıf % 15 yıllık gelir ile işletilecekti. Vakfedilen para 40 kuruş olduğuna göre yıllık faiz 6 kuruş demektir. Bu 6 kuruşun 4'ü Kur'an-ı Kerim okuyanlara, 2 kuruşu ise mütevelliyeye verilecek demektir.

¹⁰³Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı, KŞS, Defter No: 10, s. 111-112.

¹⁰⁴Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36.

1. Arap Ahmet Paşa Camii Vakfı mütevellisi bu vakfın da mütevellisi olacak, karşılığında ise yıllık 12 kuruş mütevellilik ücreti alacaktı.

2. Arap Ahmet Paşa Camisi'nde vaaz veren Abdullah Efendi'ye yıllık 18 kuruş verilecek, Vaiz Abdullah Efendi bunun karşılığında her Cuma ve mübarek gecelerde vaaz verecekti.

3. Hafız Ali Efendi'ye yılda 15 kuruş verilecek, bunun karşılığında Hafız Ali Efendi senede 3 hatim indirerek mübarek gecelerde vâkıfın annesinin ruhuna hediye edecekti.¹⁰⁵

Kişilerin kurdukları vakıflardan beklentileri ise daha çok kişisel gibi görünmektedir ve “vakıf, bir kimsenin Allah'a yakın olmak gayesiyle, menkul veya gayr-ı menkul mâl veya mülkünü dinî ve sosyal bir gaye için tahsis etmesidir”¹⁰⁶ şeklindeki tanıma pek de uymamaktadır. Nakit para vakfı kuranlar genellikle kendileri hayatta iken sağlıklarına dua edilmesi için,¹⁰⁷ öldükten sonra da ruhlarına hediye edilmesi için¹⁰⁸ vakıfları kurmuş görünmektedirler. Bununla birlikte Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Vakfı ile ilgili kayıta kazancın 5 kuruşu ile bal mumu satın alınması ve bunun Ömeriye Camii'nde yakılması şeklinde bir şart bulunmaktadır. Bu şart kişisel çıkar ile ilgili olmayıp vakfın gayesine uygundur. Yine Hasan Ağa el-Hâc İsmail Ağa Vakfı ile ilgili kayıta da Cuma günleri ile mübarek gecelerde cemaate vaazlar vermesi karşılığında Vaiz Abdullah Efendi'ye 18 kuruş verilsin şeklinde bir şart bulunmaktadır. Bu şart da kişisel çıkar ile ilgili olmayıp vakfın gayesine uygundur. Nakit para vakıflarının bir başka özelliği de, o devirde çeşitli dînî görevleri yapanlara devletçe maaş ödenmediği için, bu vakıflar sayesinde bu görevlilere bir gelir kapısını açmış olmasıdır. Özellikle çeşitli camilerin imamları, müezzinleri ve hafızları bu sayede gelir elde etmiş oluyorlardı. XVIII. yüzyılın ilk yarısında nakit para vakfı kuranların hiçbirisi kurdukları vakıflardan ekonomik çıkar sağlamak yoluna gitmemişler, böyle bir şartı kayda geçirtmemişlerdir. Daha çok toplumsal çıkar söz konusudur. Kişisel beklentiler ise dünyevî değil uhrevîdir.¹⁰⁹

6. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kurulan Nakit Para Vakıflarının Görevlileri

İncelenen dönemde kurulan nakit para vakıflarının en önemli görevlisi şüphesiz mütevellileridir. Çünkü vakfedilen parayı işletecek olan, vakfi koruması gereken ve vakfın vakfiye şartlarına uygun olarak faaliyet göstermesini sağlayacak olan mütevellilerdir.

Müteveli dışında nakit para vakıfları ile ilgili olarak sadece bir kayıta bir başka görevli olan “nazır”dan bahsedilmektedir. Hatice bint-i Abdullah Hatun vakfiyesinde “sene-i mezbûrda revnak-efzâ-yı şerî'at-ı Ahmediyye Molla Efendi Hazretleri ile Heremeynü'ş-şerîfeyn mütevellileri hasbî nâzırlar” olsun diye şart koşmuştu. Nazırlar, müteveli tarafından hazırlanan vakfın muhasebesini kontrol edecekler, mütevelliyi kusurlu bulurlarsa azledip yerine yenisini atayacaklardı. Ayrıca hafızlardan birisi görevini yapmamış ise onu da azlederek hak edeni hafız olarak tayin edeceklerdi. Vakıf gelirinden maaş almayacaklardı.¹¹⁰

¹⁰⁵ Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Vakfı, KŞS, Defter No: 15, s.87.

¹⁰⁶ Mübahat Küttikoğlu, *age.*, s. 359.

¹⁰⁷ “bâkî on iki hatm-i şerîfîn sevâbını benim rûhuma Cum'a günlerinde câmi'-i mezbûrede du'âsın virüp ben sıhhatde oldukda selâmetim için ve ba'de'l-vefât rûhuma ihdâ eyleyeler”, Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Vakfı, KŞS, Defter No:15, s. 30.

¹⁰⁸ “sevâbını ruhuma ihda ideler”, Hanım bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 133.

¹⁰⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik yerlerinde Nakit para vakıflarının farklı amaçlarla kurulduğu anlaşılıyor. Özen Tok'un tespitlerine göre, XVII. yüzyılda Kayseri'deki para vakıfları “avarız vergilerinin ödenmesi, mescid ve camilerin imam, hatip ve müezzin gibi görevlilerine para verilmesi, vâkıfların ruhları için Kur'an-ı Kerim okunması ve bayındırlık faaliyetleri (çeşme tamiri gibi) için” kurulmuşlardır. Bkz., Tok, a.g.e, s. 178-210.

¹¹⁰ Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No:12, s. 35-36.

Turkish Studies

SONUÇ

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta kurulan nakit para vakıfları (vakf-ı nükûd) kurulma, hukukî statü, vakfın işletilmesi, görevlileri, yıllık elde edilecek ribh oranı gibi konularda imparatorluğun diğer bölgelerindeki uygulamalara paralel bir uygulamaya tabi tutulmuşlardır. Uygulanan yıllık faiz oranı % 20'yi aşmamıştır. Genel ve yaygın uygulama ise % 15'tir. Nakit para vakfı kuranlar sadece erkekler değildir. Kadınlar da nakit para vakfı kurmuşlardır.

İncelenen 14 nakit para vakfı kaydına göre vâkıfın doğrudan kendisi veya ailesinden birisi için ekonomik çıkar sağlama amacıyla nakit para vakfı kurduğu şeklinde bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Kurulan vakıflar vakfın asli yapısına uygundur. Bazı nakit para vakıflarında mütevellilik ilgili aileye meşrut olsa da mütevellilik sonuçta vakfı yaşatacak kişidir ve bu görevi karşılığı ancak maaş almaktadır.

KAYNAKÇA

a. ARŞİV BELGELERİ (KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde Bulunan Kıbrıs Şer'îye Sicilleri Fotokopileri)

1. Ali Beşe ibn-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No: 3.
2. Çeribaşı Hüsrev Bey Vakfı, KŞS, Defter No: 3.
3. Ali Kethüda bin Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No: 3.
4. Es-Seyyid Seydi Kethüda Vakfı, KŞS, Defter No: 4.
5. Hatice Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 4.
6. Rukiye Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 4.
7. Sitti Bint-i Abdi Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 4.
8. Şaşı Cemile bint-i Abdülkadir Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 7.
9. Kara Meryem Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 8.
10. Mümine bint-i el-Hâc Mustafa Hatun Vakfı, KŞS, Defter No: 10.
11. El-Hâc Ahmet bin Osman Vakfı, KŞS, Defter No: 10.
12. Bîcan bint-i Beşir Vakfı, KŞS, Defter No: 10.
13. Çorbacı Mustafa Ağa bin Nurullah Vakfı, KŞS, Defter No: 11.
14. El-Hâc Mustafa bin İvaz Vakfı, KŞS, Defter No: 12.
15. Hatice bint-i Abdullah Vakfı, KŞS, Defter No: 12.
16. Hanım Bint-i Halil Vakfı, KŞS, Defter No: 12.
17. Durdu bint-i Hasan Vakfı, KŞS, Defter No: 14.
18. Emir Ağa-zâde es-Seyyid Ali Ağa Vakfı, KŞS, Defter No: 15.
19. Hasan Ağa ibn-i Hacı İsmail Vakfı, KŞS, Defter No: 15.
20. Gülsüm bint-i Derviş Vakfı, KŞS, Defter No: 16.
21. Fatma Hatun bint-i Hüseyin Ağa, KŞS, Defter No: 16.

b. RESMÎ YAYINLAR

1. TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs**, Ankara 2000.
2. KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Kıbrıs Vakıfları**, Lefkoşa 1997.

c. KİTAPLAR VE MAKALELER

- AKGÜNDÜZ Ahmet, **Osmanlı Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, TTK Yayını, Ankara 1998.
- KELEŞ Hamza, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, **GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Ankara 2001, Sayı: 1, s.189-207.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998.
- ÖZTÜRK Nazif, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- ÖZKUL Ali Efdal, **Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- ŞİMŞEK Mehmet, “Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXVII, Ankara 1985, s.207-220.
- PAMUK Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Para**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- TOK Özen, **Kayseri Para Vakıfları**, Kayseri 2008.